

ENERJİ GÜVENLİĞİ: NATO’NUN KÜRESEL ENERJİ GÜVENLİĞİNDEKİ ROLÜ

Murat SİLİNİR^{1,*}, Gökhan KARHAN², Mücahit ÇAYIN², Nihat AYDENİZ³

¹Batman Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, 72100 Batman

²Batman Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, 72100 Batman

³Batman Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, 72100 Batman

* e-mail: muratsilindir@gmail.com

Özet: Günümüz dünyasında özellikle karşılıklı ekonomik ve siyasi bağımlılığın derinleştiği bir süreçte, enerji güvenliği stratejik bir önem arz etmektedir. Dünyada tüketim toplumlarının post-modern hale gelmesi sonucu devletler ve en önemlisi ekonomik sistemler için enerji, vazgeçilmez can damarıdır. Enerji olgusunun bu kritik yanı, güvenlik çalışmalarının önemli çalışma alanlarından biri haline gelmiştir. Bir bölgesel ve küresel güvenlik örgütü olan NATO da bu güvenlik alanında stratejik roller üstlenmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, NATO’nun küresel güvenlik anlayışı çerçevesinde, enerji güvenliği kavramını incelemektir. Bu temel amaca yönelik olarak çalışma üç ana bölüme ayrılmaktadır. İlk kısımda, kavramsal zeminde güvenlik anlayışı, ikinci bölümde yeni güvenlik unsuru olarak enerji güvenliği ve son bölümde ise enerji güvenliği ve NATO analiz edilmeye çalışılarak geleceğe yönelik projeksiyonlar yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Enerji Güvenliği, NATO

ENERGY SECURITY: THE ROLE OF NATO IN ENERGY SECURITY

Abstract: In the process of deepening of interdependence, energy security has gained strategic vulnerability. Energy is considered as the lifeblood for post-modern society, consumer society, nation states and economic systems. This critical dimension of energy has become one of the important issues of energy studies. NATO as regional and global security organization plays crucial roles in this security areas. The main objective of this study is to analyze the concept of energy security within the NATO’s global security framework. This study is divided into three main sections to achieve its goal. Firstly, security concept will be discussed. Second, the concept of energy security will be examined. Finally, the role of NATO in energy security would be viewed and projections will be made for the future of energy security.

Keywords: Security, Energy Security, NATO

1. GİRİŞ

Bireysel, ulusal, bölgesel ve küresel düzlemde güvenlik algısı ve tanımının değiştiği bir dönem yaşanılmaktadır. Tehdidin yeni nitelik ve niceliği, ve bunun nasıl algılandığı, algının gerçeklikle ilişkisi ve mesafesi ve en önemlisi yeni tehdit biçimlerine karşı nasıl bir strateji izleneceği, siyasal ve askeri aktörlerce tartışılan konuların başında gelmektedir. Bu bağlamda, hem algısal hem de gerçeklik zeminlerinde güvenlik kavramının niceliksel ve niteliksel bir geçiş süreci yaşadığı ileri sürülebilir. Geçiş sürecinin çok iyi analiz edilmesi gerektirmektedir. Geleceğe yönelik sağlıklı öngörüler ve stratejilerin oluşturulması buna bağlıdır. Devletler, becalarını, bu stratejik anlayış çerçevesinde konumlandırmaya çalışmaktadırlar, fakat pratik kanallarda bir takım problemler baş göstermektedir. Bu problemlerin çözümü, ulus-aşırı işbirliklerinin derinleşmesine ve güçlenmesine bağlıdır. Yeni güvenlik anlayışı böyle bir varışsal noktaya doğru hareket etmektedir. Bu bağlamda, hem derinleşme hem de genişleme yaşanmaktadır. Yaşanan yeni küresel güvenlik anlayışının inşa sürecidir.

Yeni küresel güvenlik anlayışı çerçevesinde ön plana çıkmaya başlayan güvenlik alt başlıklarından biri de enerji güvenliğidir. Karşılıklı bağımlılığın arttığı, alt yapı yatırımlarının ve ekonomik hassasiyetlerinin büyüdüğü ve enerji arz sürekliliğinin stratejik bir anlam ifade ettiği bir süreçte, enerji güvenliği pek çok siyasal aktör için çok önemli işaretler barındıran bir konu durumuna gelmiştir. ABD, AB, Japonya ve Çin gibi küresel aktörler için enerji bağımlılığı, enerji güvenliği ile ilgili olarak değerlendirilmektedir. Enerji bağımlılığını, enerji güvenliği çerçevesinde ele alan ülkeler veya aktörler için ana hedef enerji bağımsızlığını elde etmektir. Bu aynı zamanda ulusal güvenliğin bir parçasıdır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin paradigması bu bağlamda şekillenmektedir.[1] Politik karar alıcıların ana hedeflerinden biri de enerji güvenliği ile enerji bağımlılığını dengeli bir noktaya getirmektir. Bush'un 2001-2008 dönemindeki söylemlerine bakıldığında, Amerika'nın Ortadoğu petrollerine bağımlılığını azaltması, ulusun enerji arz istikrarının yükseltilmesi için alternatif teknoloji ve kaynaklara dayalı olarak ulusal üretimi artırması gerektiği beyan edilmektedir. Bu bağlamda, salt enerji bağımsızlığına odaklanma yanıltıcı olabilir, bu

nedenle enerji bağımsızlığının yerine, karşılıklı bağımlılık, esneklik ve arz çeşitliliğinin altları çizilmektedir. Enerji güvenliğine yönelik küresel stratejiler belirlenmeye çalışılırken NATO gibi güvenlik örgütlerine de roller verilmektedir.

Kuzey Atlantik Örgütü'nün geliştirmeye çalıştığı güvenlik ve savunma misyon ve vizyon çerçevesinde, enerji güvenliğine stratejik bir önem atfedildiği görülmektedir. Bu nedenle NATO içi ve dışında (partner ve Akdeniz Diyalogu Ülkeleri) işbirliği ve strateji geliştirme çalışmaları yürütülmektedir. Enerji güvenliği bu yeni anlayışa göre, küresel ve bölgesel istikrarın vazgeçilmez bir unsuru olarak idrak edilmektedir. NATO kuvvetleri, özellikle Akdeniz'deki deniz kuvvetleri, enerji arzının sekteye uğratılmaması için 2001 yılından beri aktif görevler yerine getirmiştir. Bugün bu görevlerin, genişlemesi tartışılmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, yeni güvenlik anlayışı çerçevesinde enerji güvenliği kavramını güncel gelişmelerle birlikte incelemektir. Bu nedenle çalışma üç ana bölüme ayrılmaktadır. İlk kısımda, yeni güvenlik anlayışı, ikinci bölümde yeni güvenlik unsuru olarak enerji güvenliği ve son bölümde ise enerji güvenliği ve NATO analiz edilmeye çalışılmaktadır.

2. KÜRESEL GÜVENLİK ANLAYIŞI

Güvenlik kavramı, özellikle 11 Eylül terörist saldırılarından sonra tekrar ele alınmaya çalışılan kavramların başında gelmektedir. Güvenliğin ne olduğu, tehditle ilişkisi, tehdidin dönüşümü, dönüşen tehdidin nasıl bertaraf edileceği sürekli olarak tartışılmaktadır. Soğuk Savaş döneminde belirli parametreler üzerinden formüle edilen güvenlik olgusu, Soğuk Savaş sonrasında, yeni uluslararası sistem ve aktörlere göre dizayn edilmeye çalışılmaktadır. Geleneksel dönemdeki tehdit yapısının açıklığı, tehdide karşı geliştirilecek stratejileri de kolaylaştırıyordu. Oysa ki yeni süreçte, artık eski sistem yoktu. Ortaya yeni aktörler ve davranış kalıpları çıkmaktadır. Bu yeni dönemin küresel tehditlerine karşı geliştirilecek uygun güvenlik yaklaşımları için, güvenlik olgusunun ne olduğu, uluslararası güvenlik dönüşümünün ne hal alacağını ön

görmek için, güvenlik ve uluslararası güvenlik kavramlarını çok boyutlu ele almak gerekmektedir.

Güvenlik kavramını realistler devlet kavramı ile birlikte ele almaktadırlar. Devlet, uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak özellikle dışardan gelebilecek tehdide karşı stratejik bir konumlanma içinde olmaktadır. Bu güvenlik anlayışı, iç ve dış güvenlik olarak iki keskin kategoriye ayrılmaktaydı. Buna göre, uluslararası yapı kaotik ve anarşiktir; devlet bu tehditsel yapıya göre güvenlik stratejisini inşa etmelidir. Dış tehdit nettir ve tehdide karşı duruş kapasitesi de bellidir. Soğuk Savaş böyle bir güvenlik algısının etkin olduğu bir döneme işaret etmektedir. Bu süreçte, devletlerin temel işlevi, iç ve dış tehdide karşı güvenliği sağlamaktır. Bunun için de fiziksel güç sürekli tetikte tutulmaktaydı. Güvenlik varoluşun bir bakıma vazgeçilmez parçasıydı. Bu güvenlik anlayışın temelinde, insan doğasının kötü veya şeytani olma ön kabulü olması da önemliydi.[2]

Güvenlik terimi, insanın tüm yaşamındaki bireysel ve toplumsal ölçekte kullanılan ve dirimsel zorunluluk gibi telaki edilen bir terimdir. Çocuk güvenliği, aile güvenliği, devlet güvenliği gibi örnekler bütüncül bir yaklaşımı aksettirmektedir. Bu bağlamda, bireysel güvenlik, çeşitli endişe bütününe yansımaktadır. Akrabalarının ve kendisinin güvende olması, malların güvenliği ve güvenli durumun devamı temel kaygı durumundadır. Bireylerin bu endişeleri, onları birtakım önlem almaya teşvik eder ve yaşamları bu önlemlere göre şekillenmektedir. Buna göre, güvenlik kavramı, “varlığını koruma ve sürdürme” amacı taşıyan davranış kalıplarında görülen bir olgudur. Bu olgu ile birlikte önemli bir diğer kavram ise tehdit terimidir. Tehdit kişiden kişiye değişebilecek bir subjektiflik yansıtmaktadır. Kimileri gerçek tehdidi doğru algılayıp ona göre önlemler alabilirken kimileri ise yanlış tehditler ile gerçek dışı endişe ve önlemlere kayabilmektedir. Tehdit, bir boyutu ile gerçek olgu ve olaylara dayanırken diğer boyutuyla da algı ve tahmin gibi subjektif unsurlara sahiptir. Tüm bu yaklaşımlarla birlikte, Dedeoğlu, güvenlik olgusundan söz edilebilmesi için; varlığın korunması ve sürdürülmesi bakımından bir veya daha fazla içsel tehdidin, bir veya birkaç dışsal tehdidin ve algılama ve tahminlerin bulunması gerektiğini vurgulamaktadır.[3] Bu çerçevede, uluslararası sistem, bölge, devlet, toplum, toplumsal alt gruplar ve

bireyler ayrı güvenlik düzlemlerini yansıtan bir ilişkisellik yansıtmaktadırlar. Sistem içerisinde yer alan aktörlerin güvenlik algılarının farklı olabilmelerine rağmen, güvenlik sağlayıcı yöntemlerinin genelde benzerlik gösterdiğini belirtmektedir.

Güvenlik ve Strateji kavramlarına ek olarak barışçıl ve çatışmacı güvenlik stratejileri ile savaş stratejilerine değinmek gerekmektedir. Barışçıl güvenlik stratejileri, aktörlerin çatışma dışı yöntemlerle güvenlik ve çıkar elde etmelerini yansıtmaktadır. Bu stratejiye “yumuşak güç” yaklaşımı da denilebilir. Yumuşak güç, sert güç dışı güç uygulamaları içermektedir. Diplomatik yöntemler bunların başında gelenlerindedir. Tabii diplomatik yöntemlerin tümünün barışçıl olmadıklarını da göz ardı etmemek gerekmektedir. Diplomasinin yanında, ekonomi, kültür, liderlik, prestij, iletişim gibi pek çok önemli enstrümanı kapsamaktadır. “Yumuşak Güç” için Nye: “Başkalarına cazip gelerek ve onları ikna ederek, hedeflerinizi benimsemelerini sağlayarak istediğinizi elde etme hüneri” şeklinde tanımlamaktadır. Nye ayrıca “Yumuşak Güç” için, “Yumuşak Güç, insanları zorlamak yerine onlarla işbirliği yapar” der. Bir başka anlatımla bu “siyasi gündemi diğer insanların önceliklerini şekillendirecek biçimde belirleme kabiliyetine dayanır.” Aynı zamanda bu güç, Nye’in ifadesiyle “ayartma ve cezp etme kabiliyetidir”[4] Strateji ayrıca, güç objesinin rızasına dayanmaktadır. A devleti B devletinin davranışlarını, ikna veya B devletinin kendi rızasıyla kendi çıkarları doğrultusunda etki altına almaktadır. Çatışmacı güvenlik stratejilerinin bir kısmı diplomatik yöntemleri de içermektedir. Bu aynı zamanda tek yanlı karar almayı da yansıtmaktadır. Sonrasında ise “oldu bittiye getirme” yöntemi gelmektedir. Boykot, ambargo, abluka, tedhiş, sabotaj ve askeri yöntemler çatışmacı bir güvenlik stratejisini göstermektedir.[3 S.126.] Bu yaklaşımın odağında ise “Sert Güç” bulunmaktadır. Kavramın sahibi Nye, “Sert Güç” kavramıyla, başkalarının fikirlerini veya davranışlarını değiştirmek için kullanılan sert komuta gücünü işaret etmektedir.[4] Buna göre güç ulusal çıkarla özdeştir. ABD’nin Bush dönemi, bu stratejiye örnek verilebilir. Buna göre “biz ve ötekiler” söz konusudur. “Ötekiler” sözle yola gelmeyenleri işaret eder, ve onlarla mücadele için güç esastır, anlayışı vardır. Afganistan ve Irak işgalleri, bu anlayışın ürünleri olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, uluslararası hukuk ve meşruiyet göz ardı edilmesi gereken kavramlar olarak görülmüştür.

Soğuk Savaş sonrasında geleneksel güvenlik paradigması çökmesiyle birlikte farklı güvenlik anlayışları ve stratejileri aranmaya çalışılmıştır. ‘Kapsayıcı Küresel Güvenlik’ (Comprehensive Global Security) yaklaşımı, bu belirsiz süreçte şekillenmeye başlamıştır. Kuzey Atlantik Örgütü ve AGİT gibi uluslararası örgütler bu genel anlayış çerçevesinde değişim, dönüşüm ve yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Kapsayıcı güvenlik yaklaşımı, tehdidin değiştiği ve tehdidin alanının genişlediği ya da küreselleştiği üzerinden hareket etmektedir. Askeri güvenlik odaklı olan tehdit algısı yeni süreçte askeri alan dışı boyutları da içerisine alarak genişlemiştir. İnsan güvenliği, ekonomik güvenlik, enerji güvenliği, yoksulluk, terörizm, göç, çevre, uyuşturucu, yolsuzluk, insan hakları ihlalleri, bilgi güvenliği gibi konular yeni güvenlik anlayışı çerçevesinde istikrarsızlık nedeni olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu anlayışa göre tehditle mücadele ve tehdidin bertaraf edilmesi için bütüncül bir perspektifin sergilenmesi gerekmektedir.[5]

3. KÜRESEL GÜVENLİK KONSEPTİ UNSURU OLARAK ENERJİ GÜVENLİĞİ

Enerjinin stratejik anlamda uluslararasılaşması her ne kadar 1. Dünya Savaşı’na kadar götürülebilse de, 70’li yıllar ve özellikle Sovyet rejimi sonrasında üzerinde hegemonik ve bölgesel planların yapıldığı bir konu veya mesele olarak güvenlik kimliğinin çok önemli bir parçası haline gelmiştir. Bunun ekonomik ve siyasal boyutları, ABD, AB, Çin ve Japonya gibi küresel güçler arasında büyük bir çekişme alanı yaratmıştır. Bu rekabet hala devam etmektedir. Dünyadaki mevcut enerjinin yakın bir gelecekte bitme noktasına gelme ihtimali, hem aktörleri mevcut konumlarını muhafaza etmeye hem de alternatif enerji kaynakları elde etmenin yollarını aramaya teşvik etmektedir. Karşılıklı bağımlılığın gittikçe derinleştiği, ulusal sınırların geçirgenleşmeye başladığı, bireysel ölçekten küresel ölçüğe kadar enerji bağımlılığının arttığı bir süreçte, enerji konusu, ekonomi ve siyasetin konusu olduğu gibi güvenlik olgusunun da önemli bir unsuru haline gelmiştir. Kısaca, enerji salt fizik bilimi konusu olmaktan çıkıp, güvenlik anlayışının korunması gereken öncelikli varlığı veya objesi durumuna gelmiştir.

Tablo 1. Dünya Enerji Trafığı [6]

Enerji güvenliği, böyle bir sürecin ürünü olarak ortaya çıkan geniş kapsamlı bir kavramdır. Friedman'a göre enerji güvenliği güç anlamına gelmektedir. Güç, modern süreçte uluslararası sistemin temel aktörleri olan devletler için hayati bir öneme sahiptir.[7] Bu kavram aynı zamanda, salt sürdürülebilirlik, rekabet, arz güvenliği ve istikrar gibi konularla sınırlı değildir, aksine ulusal ve ulus-aşırı faaliyetleri kapsayan çok boyutlu bir kavramsallık yansıtmaktadır. Bu bağlamda, enerji güvenliğinin sağlanabilmesi için ekonomik, siyasal, diplomatik ve güvenlik unsurlarının uyumlu bir şekilde çalışması ve sinerji meydana getirmesi gerekmektedir. Bu tür bütüncül yaklaşımlar olmadan enerji güvenliğinde başarıya ulaşmak zor görünmektedir. Devletler bu nedenle, geleneksel, kendi devletlerine odaklı enerji anlayışından vazgeçip, kolektif enerji güvenliği yaklaşımını oturtmaya çalışmaktadır. Avrupa Birliği bu durumun en somut örneğidir. Özellikle gelişmiş ülkelerin alt yapılarının dayalı olduğu enerji yapısı, dışa bağımlı bir görünüm arz etmektedir. Bu durum, enerji olgusunu, ekonomik, siyasal ve sosyal istikrarın göz ardı edilemez bir gerçekliği durumuna getirmiştir (Tablo 1'e bkz). Bu gerçekliğin politik algıda belirginlik kazanması, enerji meselesine güvenlik boyutu katmıştır. Enerji güvenliği bu bağlamda, korunması gereken, istikrarın türevi olarak güvenlik kavramı içerisinde, yerini almıştır. Uluslararası terörizm, iç savaşlar, 'başarısız ülkeler' (failed countries) ve diğer çeşitli nedenlerden ötürü enerji arzının veya akışının durma veya durdurulma ihtimali, ekonomik, siyasal, sosyal ve bireysel yaşamı felç edebilecek bir tehlike barındırmaktadır. Küresel toplumun tüm unsurları enerjiye bağımlı bir şekilde yaşamlarını devam ettirirken, enerji iletiminde olası bir

aksama, hem ekonomik büyümeyi durduracak hem de bireylerin ait olduğu siyasal entitenin meşruiyetini sorgular hale getirebilecektir. [8]

Enerji güvenliği olgusu kadar, enerji güvenliğini kimin sağlayabileceği de üzerinde tartışılan problemlerden biridir. Geleneksel güvenlik anlayışında, güvenlik daha çok devletin bekasına yönelik olarak programlanmakta ve devlet veya ulus devlet bu güvenlik programının temel yürütücüsüydü. Buna göre tehdit netti ve tehdiye karşı stratejik konumlanış da bu çerçevede belirgindi. Güvenliğin ayrıca bir sınırı vardı. Bu sınır ulus devletin topraklarının sınırıydı. Devletler her hangi bir devletle veya devletlerle güvenlik işbirliğine girmiş olsa bile ana hedef kendi güvenliklerini sağlamaktı. Soğuk Savaş sonrasında geliştirilmeye çalışılan yeni güvenlik anlayışı çerçevesinde, güvenlik olgusu geniş ve derin bir anlamsallık kazanıyordu. Bu çerçevede, devletler ulusal birlik ve kimliklerini korumak amacıyla yeni güvenlik stratejileri geliştirmeye başladılar. Özellikle 1990'lı yılların sonlarına ve 2000'li yıllara doğru uluslararası enerji nakil hatlarının inşalarıyla birlikte, enerji güvenliği gündeme gelmeye başlamıştır. Bununla birlikte, enerji güvenliğinin tek bir devlet tarafından sağlanamayacağı da ortaya çıkmıştır, çünkü enerji nakil hatları bir çok devletin sınırlarına dökünerek işlevsellik kazanmıştır. Bu çerçevede, enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik uluslar arası işbirliğinin zaruriliği kendini hissettirmeye başlamıştır. Avrupa Birliği Dış Politika ve Savunma Kimliği ve Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütü bu bağlamda önemli roller üstlenmeyi hedeflemektedirler. Enerji güvenliği, bu siyasi ve güvenlik yapılarına yeni bir işlevsellik katmaya başlamıştır.

Baumann, enerji güvenliğini 4 ana düzlemde incelemektedir. Bunlar; ekonomik, jeopolitik, iç politik ve güvenlik boyutlarıdır. Ekonomik bakımdan, nitelikli ve verimli enerji arzı, enerji güvenliğinin önde gelen ön şartlarından biridir. Bu ayrıca, iç talebin karşılanmasını kapsayan enerji politikasının da bir parçasıdır. Arz ve talep dengesi bu bağlamda hem ulusal hem de küresel ekonomi için çok önemlidir. Bu nedenle ulusal ve uluslararası enerji pazarının güvenliği öne çıkmaktadır. Enerji sadece üretim girdisi olarak önemli değil, gündelik yaşamın vazgeçilmez unsuru olarak da stratejik bir ürün niteliği taşımaktadır. Bu çerçevede, herhangi bir nedenden ötürü olası bir enerji veya elektrik kesintisinin bireysel ölçekte yaratabileceği rahatsızlık veya tahribatı düşünmek

konun hassasiyetini aksettirmektedir. Enerji nakil hatlarının bu nedenle oldukça iyi korunması gerekmektedir. Aksi durum, hem enerji pazarını, fiyatları, arzı, talebi ve üretimi negatif etkiler hem de birey ve toplumun gündelik yaşamını zora sokar. Jeopolitik açıdan bakıldığında ise, enerji kaynaklarının yoğun olduğu yerlerde, jeopolitik önem stratejik bir boyut kazanmaktadır. Örneğin, enerji kaynaklarına sahip olan Rusya enerjiyi politik bir kart olarak kullanmaktadır. Enerji yönünden dışa bağımlı Avrupa Birliği ise bu jeopolitik durumdan negatif etkilenmektedir. İç politik boyuta bakıldığında ise, Dünya Enerji Tahmin raporuna göre, kümülatif küresel alt yapı yatırımları için 2030 yılına kadar 17 trilyon \$ para harcanacağı öngörülmektedir. Bu veriler bile başlı başına, dünyada enerji bağımlılığının gittikçe derinleştiği işaret etmektedir. Bu sebeplerle, devletler iç politik yapılanmalarını bu gelecek projeksiyonu çerçevesinde belirlemek zorundadırlar. Buna göre, enerji üretiminin ve dağıtımının aksamaması için alt yapının güçlendirilmesi, kaza yapma olasılığının azaltılması ve ani kesintilere karşı ön alıcı önlemlerin alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Güvenlik boyutu ele alındığı zaman, bazı baskın tehditlerin sadece yumuşak güçle bertaraf edilmesinin mümkün olmadığı ortaya çıkmaktadır. Enerji alt yapılarına yapılan saldırılar ve korsanlık faaliyetlerini devletler yapmamaktadır. Örneğin, enerji alt yapıları, nakil hatları ve rafineri gibi yarlere yapılan terörist saldırıların 2007 yılındaki sayısı 331 civarındadır. Bu tür saldırıların önlenmesi için geleneksel güvenlik önlemlerinin alınması elzemdir. Bugün için korsanlık faaliyetleri çok önemli bir tehdit olara ön plana çıkmaktadır. Bu tür illegal faaliyetler enerji akışını ve pazarını negatif etkilemektedir. [8] Kuzey Atlantik Örgütü'nün oluşturmaya çalıştığı "Yeni Stratejik Konsept", bu tür yeni tehditlere karşı nasıl bir mücadele sergileneceğini de kapsamaktadır.

Bu tür tehditlere karşı mücadeleyi yürüten bir başka kurum, Uluslararası Enerji Ajansı'dır(UEA). Bu kurumun, Yürütme Kurulu, Güvenlik ve Pazar Direktörlüğü, Küresel Enerji Diyalogu Direktörlüğü, Teknoloji ve Sürdürülebilir Enerji Politikalar Direktörlüğü gibi birimleri pazar ve enerji güvenliği odaklı çalışmalar yapmaktadırlar. UEA'ya göre, enerji güvenliği sektörün fiziksel, çevresel ve ekonomik (pazar) istikrarının korunmasını içermektedir. Enerji Güvenliğinin daha üst seviyelerde sağlanabilmesi için Uluslararası Enerji Ajansı'nın daha fazla desteklenmesi gerektiği

vurgulanmaktadır. Ajans, bu bağlamda, özellikle petrol güvenliğinin sağlanması için, işlevsel ve uygulanabilir mekanizmaların kurulmasında öncü roller üstlenmektedir. Petrol güvenliği, UEA'nın önde gelen konuları arasındadır. Ani üretim kesintileri ve aksamalar için üyelerin 90 günlük petrol stoğuna sahip olması sağlanmakta ve olası olağanüstü durumlar için çeşitli önlemlerin alınması istenmektedir. Ajans ayrıca, doğal gaz arzı ve elektrik üretimi hususlarında, daha geniş bir güvenlik anlayışının gelmesi gerektiğini kabul etmektedir. UEA'ya göre de enerji güvenliğinin pek çok boyutu vardır. Uzun vadede, enerji güvenliği, daha çok ekonomik gelişmeler ve çevresel ihtiyaçlar doğrultusunda, enerji arzı yatırımları ile ilintilidir. Kısa vadeli enerji güvenliği ise, çeşitli nedenlerle yaşanacak olan ani arz ve talep değişimine karşı uygun tepkiyi verme yetisine işaret etmektedir. UEA'ya göre, enerji güvenliğinin sağlanması hiçbir zaman bugünkü kadar acil olmamıştır. Kuruluşundan itibaren, uzman kadrosuyla birlikte büyüyen ve genişleyen Uluslararası Enerji Ajansı, enerji güvenliğini geliştirmek için, UEA üyesi ülkeleri arasında çeşitlilik, verimlilik ve esnekliği güçlü kılmayı; olağanüstü enerji krizlerine karşı hazırlıklı ortak karşılık verebilecek durumda olma ve enerji pazarındaki bütün küresel aktörler ile uluslararası işbirliğini genişletmeyi hedeflemektedir.[9] Buna göre, Uluslararası Enerji Ajansı, NATO'ya göre daha esnek bir rol üstlenmektedir.

New York Times yazarı Thomas Friedman, enerji arz ve talep dengesi istikrarının, tüm taraflar için bir ulusal güvenlik meselesi haline dönüştüğünü ileri sürmektedir. Bu yaklaşıma göre, ulusal güvenlik, savunmadan daha geniş düşünceleri kavramaktadır. Özellikle enerji bağımlılığını, enerji güvenliği çerçevesinde ele alan ülkeler veya aktörler için ana hedef enerji bağımsızlığını elde etmektir. Bu aynı zamanda ulusal güvenliğin bir parçasıdır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin paradigması bu bağlamda şekillenmektedir. Politik karar alıcıların ana hedeflerinden biri de enerji güvenliği ile enerji bağımlılığını dengeli bir noktaya getirmektir. Bush'un 2001-2008 dönemindeki söylemlerine bakıldığında, Amerika'nın Ortadoğu petrollerine bağımlılığını azaltması, ulusun enerji arz istikrarının yükseltilmesi için alternatif teknoloji ve kaynaklara dayalı olarak ulusal üretimi artırması gerektiği beyan edilmektedir. Bu bağlamda, salt enerji bağımsızlığına odaklanma yanıltıcı olabilir, bu nedenle enerji bağımsızlığının yerine, karşılıklı bağımlılık, esneklik ve arz çeşitliliğinin

atları çizilmektedir. Obama yönetimi ise, ABD'nin Ortadoğu petrollerine bağımlılığının azaltılması için pratik mekanizmalar kurarak arayışlar sergilemiştir. Bu yeni mekanizmalar, biyo – teknoloji (green technology) alanı için yapılan Ar-Ge yatırımlarını kapsamaktadır. Bu yatırımla ayrıca, en az 600 bin kişinin istihdam edilmesi planlanmaktadır. Obama'nın bu politikaları, enerji verimliliğine ve petrol bağımsızlığına ulaşmayı ve Hidro Karbon emisyon oranlarının azaltılması için ABD'nin rekabetçi gücünü güçlendirmeyi hedeflemektedir.[8]

Enerji güvenliğinin altı çizilmesi gereken bir diğer yönü ise, enerji üreten ülkeler ile enerji ithal edenler bakımından farklı anlamlar taşımış olmasıdır. Bu nedenle enerji güvenliği kavramı da pek çok sosyal bilimler kavramı gibi üzerinde tanımsal oydışmanın olduğu bir terim değildir. Kimileri için enerji güvenliği petrol bağımsızlığı odaklı iken, kimileri için de enerji arzının kesintiye uğramaması olabilmektedir. Başlarda terim, uzmanlar ve politikacılar, tarafından enerji arzı güvenliği anlamıyla kullanılmıştır. Bugün için kavramın kapsamı daha da genişlemiştir. Enerji güvenliği ile ilgili literatürde iki ana eğilim göze çarpmaktadır. Bir kesim için enerji güvenliği, devletlerin üzerinde politikalar tasarlaması gereken gerçek bir meseleyken, kimileri için de kendi özel politik çıkarları veya kötü davranışları için kullanılan içi boş bir kavramdır. İlk kesim enerji güvenliği tanımını gittikçe daha da netleştirirken, ikinci grup ise, “devlet enerji güvenliğine yönelik olarak piyasaya müdahale etmeli midir?” şeklinde sorular sorarak konu hakkında soru işaretleri yaratmaktadır. Geçmişte enerji güvenliği, sadece enerji tüketen ülkeler bağlamında değerlendirilirken, bugün kavram enerji üreten ülkeleri de kapsamaktadır. Özellikle karşılıklı bağımlılığın artması, kavramın anlamsal derinliğini genişleten bir faktör olmuştur. Bu çerçevede, enerji üreten bir ülkedeki siyasi istikrar veya istikrarsızlık da bu genel enerji güvenliğinin bir unsuru şekline girmiştir.[10]

Alhaji'ye göre, kabul edilebilir bir enerji güvenliği tanımına ya da kavramsal çerçevesine ulaşmak için, araştırmacıların ve siyasetçilerin ekonomi, siyaset ve strateji odaklı bir genişliğe sahip olması gerekmektedir. Araştırmacılar, enerji politikaları ile diğer politikalar (ekonomi, çevre, dış politika, sosyal vb.) arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmak zorundadırlar. Enerji güvenliğinin sağlanması bu diğer

politikalarla uyumlu bir bütünselliği gerektirmektedir. Enerji güvenliğinin biraz daha net anlaşılabilmesi için enerji güvenliğinin ne olmadığını da bilmek gerekir. Bu çerçevede, enerji güvenliği ile enerji krizi arasındaki ilişkiye ışık tutulabilir. Enerji güvensizliği, enerji krizi demek değildir ve enerji krizine dönüşme zorunluluğu da yoktur. Enerji güvenliği tehditlerinin varlığı, enerji krizi riskini artırsa da, enerji krizinin kesin gerçekleşmesi söz konusu değildir. Enerji krizi bu bağlamda, enerji arzının aniden kesilmesiyle birlikte, ekonomik ve ulusal güvenliğini tehdit eden ani fiyat artışının oluşmasıyla devletlerin içinde oldukları acı durumu betimlemektedir. Bu nedenle enerji krizinin iki boyutu vardır: ekonomik durgunluk veya gerileme ve ulusal güvenlik için tehdit oluşturma. İlk boyutu çeşitli matematiksel yöntemlerle ölçmek ve değerlendirmek çok kolaydır. Bu netlik ikinci durum için söz konusu değildir. Örneğin, ulusal güvenliğe tehdit teşkil etme bağlamında, enerji arzının azalması veya kesintiye uğraması nedeniyle, ülkenin tehdiye karşı savaş kararı mı alması gerekir? ABD, dış politik seçeneklerini kısıtlayan petrol ihracı azaltılmasını veya durdurulmasını ulusal güvenliği için bir tehdit olarak değerlendirmektedir. Bazı uzmanlar ise, enerji güvenliğini, “uygun fiyata yeterli ve güvenilir enerji arzı” olarak tanımlamaktadırlar. Alhai, “yeterli arz” sürekli arz anlamında bir açıklığa sahip olsa bile “uygun fiyatın” muğlak anlamalar yansıttığını savunmaktadır. Tüketici için uygun olan fiyat, üretici için uygun değildir. Bu nedenle, piyasa için düşük fiyatlar da tehlikelidir, yüksek fiyatlar da. Fiyatların dengeli bir aralıkta sürdürülmesi için, üreticiler ve tüketiciler arasında ekonomik büyümeyi ve arz talep dengesini dengede tutacak ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Uygun veya istikrarlı fiyat dengesi, enerji güvenliğinin önemli bir parçası olarak idrak edilmektedir. [10]

4. ENERJİ GÜVENLİĞİ VE NATO

Enerji güvenliğini sağlamak için küresel roller üstlenmeye çalışan NATO, 1999'daki Washington'da kabul edilen Stratejik Konseptten itibaren enerji güvenliği konusunu gündemine almaya başlamıştır.[11] Belgede, müttefik ülkelerin küresel güvenlik algısının ana hatları yansıtılırken, hayati kaynak akışlarının olası kesilme durumlarında, ortak güvenlik çıkarlarına etkileri işaret edilmiştir. Özellikle son yıllarda, uluslararası trendler ve problemler çerçevesinde, enerji arzı güvenliği, kapsamlı güvenlik anlayışı

bağlamında gündeme gelmektedir. Enerji nakil hatlarının güvenliği, piyasanın istikrarı, petrol bağımlılığın gittikçe artması gibi konular, enerji güvenliği kavramını daha da ele alınır kılmıştır. Rühle'ye göre, NATO'nun enerji güvenliğinde iki temel rolü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, pazar veya ekonomi ile ilintili temel meselelerin askeri veya güvenlik meselesine dönüşmesine engel olmaktır, çünkü ekonomik bir meselenin askeri veya güvenlik meselesine dönmesi istikrarsızlaştırıcı bir boyut yansıtmaktadır. Bir diğer önemli rol ise devletlerin ulusal ekonomik politikalarına müdahale edilebilmesinin önüne geçmektir. NATO'nun enerji güvenliğini sağlaması bu temel iki rolün gerçekleştirilmesini sağlamaktadır.[12] Riga'da 2006 yılında gerçekleşen NATO zirvesi sonrasında, deklere edilen "Kapsamlı Siyasal Rehber" belgesinde de kaynak ve enerji güvenliğine atıfta bulunulmuştur. Soğuk Savaş döneminde, NATO için enerji güvenliği, petrol arzının müttefik güçlerine garanti edilmesi anlamına gelirken, günümüzde bu, anlamsal değişim ve dönüşüme maruz kalmıştır. Lantos, NATO'nun enerji güvenliğinde yeni roller üstlenebilmesi için, öncelikle, NATO'ya üye ülkelerin hepsinin uygun bir enerji güvenliği çerçevesi üretmesi gerektiğini belirtmektedir ve enerji güvenliğinin daha geniş güvenlik ve jeopolitik konularda AB ve ABD için kilit roller oynayabileceği vurgulanmaktadır.[11]

Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütü liderleri bu nedenlerle, petrol gibi hassas kaynakların akışının durması durumunda, müttefik üye ülkelerin güvenlik çıkarlarının zarar görebileceğini kabul etmişlerdir. Bu nedenle liderler, enerji alt yapısı güvenliğinin geliştirilmesini ve enerji alt yapısı için riskleri eşgüdümlü şekilde değerlendirmeyi desteklediklerini deklere etmişlerdir. Bu bağlamda gerçekleştirilen 2008 Bükreş Zirvesinde Kuzey Atlantik Örgütü'nün bundan sonraki süreçte enerji güvenliği ile ilgili üstleneceği yeni roller ve görevler görüşülerek, konu ile ilgili rehber nitelikli ilkeler, seçenekler ve öneriler ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Bükreş zirvesinde yayınlanan "Enerji Güvenliğinde NATO'nun Rolü" başlıklı raporda, NATO'nun katma değer sağlayabileceği beş kilit alan belirlenmiştir:

- Bilgi ve istihbaratın toplanması ve bunların paylaşılması,
- İstikrarı Planlamak,
- Uluslararası ve bölgesel işbirliğini ilerletmek,
- Yönetim sonucunu desteklemek,

- Hassas alt yapıların korunmasını desteklemek.[11]

Bu süreçle birlikte Kuzey Atlantik Örgütü üyelerine danışmanlık yapmaya da çalışmaktadır. Bu çerçevede, NATO içinde ve NATO'nun partner ülkeleri ile pek çok çalıştay, panel ve araştırma projeleri gerçekleştirilmektedir. Konu ile ilgili resmi tartışmalar Kuzey Atlantik Konseyi'nde gerçekleştirilmektedir. Bununla ilgili somut inisiyatifler alınmaktadır. Bu amaçla NATO üye ülkeleri, enerji güvenliği odaklı bir çok forum ve çalıştayı desteklemiştir. Örneğin enerji güvenliği hususunda, 2004 Ocak ayında Londra'da "İleri Araştırma Çalıştayı" gerçekleştirilmiştir. Bu çalıştayda, enerji güvenliğine karşı oluşmakta olan potansiyel tehditler ve 2006 yılında Prag'da yapılacak olan "Enerji Güvenliği Teknolojisi" forumu tartışılmıştır.[11]

NATO, Akdeniz bölgesindeki kilit kaynak rotalarının güvenliği için, Aktif Operasyon Çabası çerçevesinde(Operation Active Endeavour) ittifakın deniz gücünü görevlendirmiştir. Ayrıca, üye ülkeler, partner ülkelerle, Barış İçin İşbirliği Programı ile ilgili uzmanlarla ve diğer birimlerle işbirliği yapmaktadır. Deniz gücüne önem verilmesinin en önemli nedeni Batı Avrupa'da tüketilen petrol ve gazın % 65'inin Akdeniz üzerinden bölgeye akmasıdır (Fas ve Libya üzerinden gemi veya boru hatlarıyla). Bu amaçlarla, NATO savaş gemileri Doğu Akdeniz'de olası terörist saldırı ve kesintilere karşı, "Aktif Operasyon Çabası" çerçevesinde 2001'den itibaren devriye görevi yapmaktadır. Bu operasyonel devriye görevi, daha sonraları Cebeli Tarık Boğazına kadar, tüm Akdenizi kapsayacak şekilde genişletilmiştir.[11]

Kuzey Atlantik Örgütü'nün enerji güvenliği tehditlerine karşı 2004 yılında Londra'da gerçekleştirdiği İleri Araştırma Çalıştayı, Barış ve Güvenlik İçin Bilim Programı çerçevesinde, NATO'nun Kamu Diplomasisi Birimi tarafından desteklenmiştir. Bu workshop, pek çok politika yapıcıları ve uzmanları bir araya getirmiştir. Bilimsel toplantıda, enerji güvenliği tehditleri ve potansiyel uluslararası güvenlik stratejileri analiz edilmiştir. 2006 yılında Prag'da yapılan çalıştay da yine Barış ve Güvenlik İçin Bilim Programı birimi tarafından desteklenmiştir. Bu program, çalıştay dışında, NATO üye ülkeleri, partner ülkeleri ve Akdeniz Diyalogu ülkeleri arasında bilimsel işbirliğinin teşviki için hibeler vermektedir.[11]

Kuzey Atlantik Örgütü, enerji güvenliğinin sağlanması için değinildiği gibi, partner ülkelerle enerji güvenliği ile ilgili aktif işbirliğinin geliştirilmesini çok kritik bulmaktadır. Bu bağlamda, partner ülkeler ve Akdeniz Diyalogu ülkeleriyle ikili veya çoklu olarak anlaşmalar ve düzenlemeler yapmaktadır. Anlaşma ve işbirliği alanları; savunma reformu, terörizmle mücadelede işbirliği, hassas alt yapıların korunması, çevrenin korunması gibi güvenliği etkileyen konuları kapsamaktadır.

5. SONUÇ

İnşa edilmeye çalışılan küresel güvenlik stratejisi veya anlayışı, henüz bir oluşum süreci içerisinde olduğu için, yeni tehdit biçimlere karşı etkili bir karşılık verilememektedir. Bu durumda devletlerin hala eski alışkanlıklarında devam etmek isteyişlerinin de rolü vardır. Bireysel, ulusal, bölgesel ve küresel düzlemde güvenlik algısı ve tanımının değiştiği bir dönemde, yapılması gereken bölgesel ve küresel düzlemde büyük aktörlerin ulusal çıkarlarının ötesinde sağlıklı bir güvenlik anlayışı geliştirmektir.

İnşa sürecindeki küresel güvenlik anlayışının önemli bir parçası olan enerji güvenliğinin sağlanması da çok önemli bir durum barındırmaktadır. Enerji arzı ve enerji pazarı güvenliği küresel güvenlik için de vazgeçilmez bir konudur. Özellikle petrol ihraç eden ülkeler, henüz bu hassas durumun farkında olmayan bir tutum sergilemektedirler. ABD, AB ve Çin gibi ülkeler meseleye ulusal güvenlik ve çıkarları doğrultusunda yaklaşmaktadırlar. Karşılıklı bağımlılığın gittikçe derinleştiği, ulusal sınırların geçirgenleşmeye başladığı, bireysel ölçekten küresel ölçüğe kadar enerji bağımlılığının arttığı bir süreçte, enerji konusu, ekonomi ve siyasetin konusu olduğu gibi güvenlik olgusunun da önemli bir unsuru haline gelmiştir. Kısaca, enerji salt fizik bilimi konusu olmaktan çıkıp, güvenlik anlayışının korunması gereken öncelikli varlığı veya objesi durumuna gelmiştir.

Kuzey Atlantik Örgütü'nün geliştirmeye çalıştığı güvenlik ve savunma misyon ve vizyon çerçevesinde, enerji güvenliğine stratejik bir önem atfedildiği görülmektedir. Bu nedenle NATO içi ve dışında (partner ve Akdeniz Diyalogu Ülkeleri) işbirliği ve strateji geliştirme çalışmaları yürütülmektedir. Enerji güvenliği bu yeni anlayışa göre, küresel

ve bölgesel istikrarın vazgeçilmez bir unsuru olara idrak edilmektedir. NATO kuvvetleri, özellikle Akdeniz'deki deniz kuvvetleri, enerji arzının sekteye uğratılmaması için 2001 yılından beri aktif görevler yerine getirmiştir. Bugün bu görevlerin, genişlemesi tartışılmaktadır. Gelecekte ise NATO, enerji güvenliğinin sağlanması için küresel düzlemde daha belirgin roller üstlenecektir.

6. KAYNAKLAR

- [1] http://www.americanprogress.org/kf/energy_security_report.pdf (03.01.2013), Energy Security In The 21. Century A New National Strategy
- [2] Morgan P., 2007. Security in International Politics: Traditional Approaches, pp. 14-15, In: Contemporary Security Studies, (Ed: Alan Collins), Oxford University Press, New York, USA, p. 433.
- [3] Dedeoğlu B., 2008. Uluslararası Güvenlik ve Strateji, *Yeniyüzyıl Yayınları*, İstanbul, s. 21-26.
- [4] Nye J. S., 2003. Amerikan Gücünün Paradoksu, Literatür Yayıncılık, İstanbul, ss. 10- 11.
- [5] Karaosmanoğlu F., 2009. Politik Çizgileriyle Kırmızı Beyaz Türkiye, Ankara, Mustafa Kitabevi, s.64.
- [6] <http://www.globalization101.org/index.php?file=issue&pass1=subs&id=327> (06.08. 2012)
- [7] Frieadman T., 2009. Enerji Güvenliği Güç Demektir, http://www.sabah.com.tr/NewYorkTimes/2009/11/30/enerji_guvenligi_guc_demektir , (05.01.2013).
- [8] Baumann F., 2008. Energy Security as multidimensional concept, *CAP Policy Analysis*, 1, (March): 5-10.
- [9] http://www.iea.org/subjectqueries/keyresult.asp?KEYWORD_ID=4103, (11.12.2012)
- [10] Alhajji A. F., 2007. What Is Energy Security? Definitions And Concepts, Middle East Economic Survey 45 (5November): <http://www.mees.com/postedarticles/oped/v50n45-5OD01.htm>, (21.10. 2012)
- [11] http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49208.htm , (15.01.2013)
- [12] http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_93308.htm?selectedLocale=en , (10.02.2013)